

Egy nagybajomi szabómester munkái a Rippl-Rónai Múzeum gyűjteményében

SZTOJANOVITS-PERNECKI KRISZTINA

PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, alapszakos diplomadolgozat alapján
2094 Nagykovácsi, Széna u. 34/a, pernecki.krisztina@gmail.com

SZTOJANOVITS-PERNECKI K.: *A Tailor from Nagybjom: Coats in the Collection of the Rippl-Rónai Museum.*

Abstract: The ethnographic collection of the Rippl-Rónai Museum preserves ten women's coats of identical design, produced at the turn of the nineteenth century. The examination of these garments has provided insight into the practice of tailoring as a craft, as well as into the social, economic, and cultural circumstances of those engaged in it. The research has illuminated broader processes in Hungary that fundamentally shaped the lives and work of artisans. Tracing the life histories of the coats revealed not only their functional and possible symbolic meanings and their transformations over time, but also the roles of their makers, wearers, and all those who came into contact with the objects—including museum professionals—in both past contexts and contemporary interpretations.

Keywords: népviselet, kacabajkó, vattás rékli, jegyajándék, szabó, mester, iparos, Nagybjom, Szenna, Szilvásszentmárton, muzeológia

*„Újra és újra feltesszük múzeum üzemben
akár ugyanazokat a kérdéseket.”*

(Schleicher Veronika)¹

Bevezetés

A néprajztudomány szakmai paradigmaváltásának² megfelelően a muzeológia gyakorlatában a műtárgyak ismételt vizsgálatai új felfedezéseket eredményezhetnek. Dolgozatomban arra tettem kísérletet, hogy egy kevés információval rendelkező tárgycsoportból kiindulva a leírásán kívül olyan kutatói és szakmai kérdéseket fogalmazzak meg, amelyek mentén a meglévő gyűjteményi tárgyak tágabb összefüggésekre is rávilágítanak.

A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum néprajzi gyűjteményében található 10 darabból álló tárgye gyűjtes vizsgálata adta kutatásom alapját. (1–2. ábra)³ Az egyforma kivitelű, századfordulón készült női kabátok, a kacabajkók elvezettek a szabómesterség témaköréhez. Igyekeztem minél több szempontból bemutatni a szabóságok tevékenységét, társadalmi, gazdasági és kulturális helyzetüket. Az elemzés a 19. század közepétől az I. világháborúig próbálja feltárni az egyes elemekre ható magyarországi folyamatokat. Ugyanakkor a bajkók tárgytörténetének, funkciójának, esetleges szimbolikus jelentésének vizsgálata is hasznos információkat eredményezett. A kérdéses tárgyak életútjában fontos szerepet foglaltak el viselői, a róluk szóló adatok összegyűjtése mellett vizsgáltam az adott területen

a ma már műtárgyakként számon tartott ruhadarabok múltbéli használatának napjainkra kivetített hatását. A muzeológusi tevékenység szempontjából magyarázatot kerestem a tárgy típus nagy számban történt gyűjteményi bekerülésére. Kutatásom során a fent említett témák minél szélesebb körű áttekintésére próbáltam kísérletet tenni, a kiválasztott szakirodalom feldolgozása mellett a bajkók használati és a feltételezett készítési helyén végzett, jelenkori adatgyűjtésen alapuló terepmunka eredményeinek segítségével.

Az új muzeológia

A mottónak választott idézet a Néprajzi Múzeum új állandó kiállításának ismertetése kapcsán hangzott el, amely szerint eredményes lehet a gyűjtemények régi tárgyait újra fókuszba emelni és megvizsgálni a körülöttük folyamatosan változó értelmezési kereteket.⁴ A tárgyak új perspektívából való bemutatása a Néprajzi Múzeum költözésének gyakorlati következményeként még inkább teret kaphatott, újra vizsgálat tárgyává téve az ember és tárgy kapcsolatát, valamint annak változását.⁵ Régi funkcióik, készítésük körülményei, identitást képző szerepük összevetve a mai kor hasonló kérdéseivel, új felismeréseket eredményezhetnek. Példaként szolgált a frankfurti néprajzi múzeum 2004-ben rendezett „A száz év felfogásmódjai”⁶ című kiállítása, ahol a tárgyak bemutatása mellett „[szót kapott] készítője, bemutatták korábbi használóit, akiknek ugyanaz a tárgy nyilvánvalóan mást és mást jelentett.” [...] „Az [egy tárgy – több használat] a tárgy történetének, jelentésének összetettségét tette kézzelfoghatóvá. A módszer meggyőzően demonstrálta, hogy a tárgynak nincs egyetlen kötött jelentése.”⁷ A tárgyak bemutatása mellett az új kuratori szemlélet átvezetett „az embereket a központba állító megközelítéshez”.⁸

Múzeumi tárggyarapítás, a bajkók gyűjtői

A kutatás a bajkókról meglévő információk összegyűjtésével indult. A tárgykartonokon szereplő adatok közül elsőként a tárgyak múzeumba való bekerülésének idejét és gyűjtőik személyét vizsgáltam. Az 1. táblázat⁹ alapján látható, hogy a 10 tárgy 1935 és 1975 között öt kutató és egy kutatópáros tevékenysége által került be a gyűjteménybe. A Rippl-Rónai Múzeum néprajzi tárggyarapításainak történetét Kapitány Orsolya

1 Schleicher 2024, 4:16

2 Frazon 2013, 4–6.

3 1–2. ábra: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum

4 Schleicher 2024, 4:16

5 Kemecsi 2023, 86–87.

6 Fejős, 2013, 58.

7 Fejős, 2013, 58.

8 Fejős, 2013, 53.

9 1. táblázat: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum

1–2. ábra. „Kacabajkó [bajkó]” eleje és háta RRM_NT_65.459.1

írása foglalja össze, amelyben az egymást követő igazgatók és szakemberek munkássága végig követhető. A felsorolt személyek között megtalálhatók a bajkók gyűjtői is, Gönczi Ferenc, Takáts Gyula, Knézy Judit, Kapitány Orsolya.¹⁰

A kaposvári múzeum alapításának előzményei az 1909-ben megalakult Somogy megyei Múzeum Egyesület tevékenységéhez köthetők. A néprajzi gyűjteményt Gönczi Ferenc munkássága alapozta meg 1914-től. A múzeum és az első néprajzi állandó kiállítás az egyesület fennál-

lásának 25. évfordulója alkalmából 1934-ben nyílt meg. A tárgyak bekerülésének szempontjai, a bajkók leltárba vételének időszakában, főként az állandó kiállítások létrehozására összpontosítottak, amelyek 1951-ben, majd 1975-ben nyíltak, kiegészülve a Szennai Skanzen 1978-as első portájának átadásával.¹¹ A gyűjtött tárgyak között kis számban és súllyal szerepeltek viseletek, így inkább csak az egyéb gyűjtési koncepciók mellett, kiegészítésként kerülhettek a bajkók a múzeum raktárába. A korai korszakok

1. táblázat. Adatok a vizsgált bajkók tárgykartonjairól

Leltári szám	Megnevezés	Hely	A tárgy becsült keletkezési ideje	Gyűjtő neve	eladó vagy ajándékozó neve	Gyűjtés éve	Készítő
2266	„Kczabajka”	Szenna		Gönczi/ Kovács	vétel Farka Istvántól	1935	
55.84.1	„Gyöngyös bajkó”	Szenna	1896	Takáts Gyula	vétel	1955	nagybajomi szabómester
63.135.1	„Bajkó”	Szilvásszentmárton	1900-as évek elején	Horváth Terézia, Kósa László	gyűjtés	1963	nagybajomi szabó
63.134.1	„Bajkó”	Szilvásszentmárton	1900-as évek elején	Knézy Judit	gyűjtés	1966	nagybajomi szabó
67.21.3	„Kacabajkó”	Szilvásszentmárton	1914 vagy előbb	Knézy Judit	gyűjtés Lőrincz Józsefnétől	1967	valószínű nagybajomi szabó
69.89.1	„Kacabajkó”	Szilvásszentmárton	1910	Knézy Judit	vétel Fejes Józsefnétől	1970	ismeretlen szigetvári szabó
80.7.1	Rövid kabát „dolmány”	Alsóseged		Szapu Magdolna	gyűjtés	1975	
76.31.1	„Bajkó, Gyöngyös bajkó”	Szenna	1880 körül	Kapitány Orsolya	vétel özv. Váczi Sándornétól	1976	
68.35.4	Női ujjas „Ködmön”		kb.: 1910				ismeretlen szabó
65.459.1	Kacabajkó, „bajkó”						

¹⁰ Kapitány 2010, 99–114.

¹¹ Kapitány 2010, 99–114.

kutatását megnehezíti, hogy a múzeumban a gyűjtés megindulásakor nem volt néprajzos muzeológus szakember, sem egységes szabályozás a leltározás elvégzéséhez. A kezdeti gyakorlatban a gyűjteményezési szempontrendszerben az alkotók személye háttérbe szorult.

A gyűjtések gyakorisága 1963-tól növekedett meg. (1. táblázat)¹² A sűrűbb tárggyarapítást a tudatosabb muzeológiai munka mellett egyéb befolyásoló tényezők is eredményezhették. A 2. táblázat¹³ két adata szerint, a bajkók használatban voltak az 1950-es évek elejéig, így az is lehetséges, hogy korábban viselőik nem szívesen váltak meg ruhadarabjaiktól. A divat változásával, vagy az eredeti tulajdonosok elhunytával csökkent a tárgyak használati értéke. Az 1950-es évek történelmi és gazdasági átalakulásait követően a fiatalabb generációk viselete gyökeresen megváltozott. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy értéket láttak a jó állapotú mives kabátokban, ezért igyekeztek azokat szakértő kezekbe adni. A leírásokból kiderül, hogy a tárgyak vi-

A fentiek mellett a bajkók nagyobb számú múzeumba kerülését magyarázhatja az is, hogy származási helyük nagyrészt a megépült skanzen helysége Szenna, vagy annak közeli szomszédja Szilvásszentmárton volt, ahol ekkor feltehetőleg megnövekedett a kutatói és adományozói érdeklődés.

Katona Edit és Lackner Mónika beszámolóját olvasva a viseletgyűjtemények gyarapításával kapcsolatos nehézségek más intézményben is felmerülhettek. A budapesti Néprajzi Múzeum munkatársai a 2000–2005-ig tartó időszakot elemzik a gyűjtési koncepciók számának és sikerességének korlátait bemutató. „Tervszerű gyűjtésekre időnként a megrendezendő kiállítások adtak lehetőséget.”¹⁸ A vidékkel tartott közvetlen kapcsolat az 1970-es évektől kezdve fokozatosan megszakadt, helyette viszont új lehetőség alakult ki az amatőr gyűjtők személyében, akik szülőfalujuk értékeit igyekeztek megmenteni az utókor számára. Az általuk felajánlott darabok nyújtották a tárggyarapítá-

2. táblázat. Adatok a vizsgált bajkók tárgykartonjairól

Leltári szám	Tulajdonos neve	Beszerezés, alkalom	Felekezet	Funkció	Egyéb információ
2266					ár: 2,50
55.84.1		vőlegény vette a menyasszonynak			általános szokás volt az ajándékozás
63.134.1				téli ünneplő	
63.135.1				téli ünneplő	
67.21.3	Bereknyei Zsófia 1875-1957		református	téli ünnepi viselet	kisparaszt asszonyé 50-es évek elején még hordta
69.89.1	Fejes Józsefné Nagy Katalin (kb.:1885- 1963)	eljegyzés „aku”-ként kapta anyósától, Szigetvárról szerezte be		télen, ünnepen viselte	6 holdas szegényparaszt, nagyfiokos szűzlőben volt
80.7.1	Törő Katalin Bódis Ferencné szül. 1862		református	1878-ban esküdt benne	jómódú család
76.31.1	Zóka Lidi	Tóth János vette feleségének			50-es évekig használták, ruhásládában tárolták
68.35.4					
65.459.1			református	téli viselet	

selője és eladója vagy ajándékozója legtöbb esetben ugyanaz a személy volt. A bajkók eladása jövedelemforrásként is megjelenhetett, bár pontos ár csak a korai, 1935-ös gyűjtés kartonján szerepel, 2,5 pengő¹⁴, amely a 2023-as magyar pénzürtékindeks¹⁵ adata szerint 4253 forintot ért. A bajkó eredeti értékének következtetésére nyújt példát egy tűzőtt ujjas 1819-es ára „5.”¹⁶, amelyet a pénzürtékindeks¹⁷ értékével megszorozva 24 235. -forintot kapunk.

sok fontosabb részét. A 21. század eleje volt az utolsó lehetőség a még viseletben járó asszonyok generációival való találkozásra. Gyermekükre hagyott ruhátaik múzeumba kerülésekor a szakembereknek az információkat a hagyományt már kevésbé ismerő örökösök tudása alapján kellett összegyűjteni.¹⁹

A bajkók jellemzői a századfordulón

Mokány Sándor a kacabajkó név használatáról az alábbiakat összegzi: „Különféle szabású, felsőtesten viselt könnyű női ruhadarab, különösen kabátka, rékli, otthonka még a XIX. században széles körben el volt terjedve.”²⁰

12 1. táblázat: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum

13 2. táblázat: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum

14 2. táblázat: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum
15 Pénzürtékindeks 2023. <https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/> Letölve: 2025.02.27.

16 Flórián 1998, 241.

17 Pénzürtékindeks 2023. <https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/> Letölve: 2025.02.27.

18 Katona–Lackner 2006, 175.

19 Katona–Lackner 2006, 175–176.

20 Mokány 2006, 334.

3. ábra. A vattás rékli alapanyag rétegei
RRM_NT_80.7.1

4. ábra. A vattás rékli tűzött technológiája
RRM_NT_80.7.1

A kacabajka szó etimológiájáról a következőket közli: „E német talajon keletkezett [vándorszó-szerű] főnév jobbára szláv nyelvek közvetítésével került hozzánk.”²¹ A kacabajó, kacabajka, kacabajka, régies formában bajkó, kacabaj, kacabajkó, kaca egy testhez álló hosszú ujjú blúzt, réklit, vagy báránybőrből készült télikabátot is jelölhetett. Női őszi-tavaszi felöltőként és rövid, testhez álló téli posztókabátkaként is megjelent a leírásokban.²² Szinnyei József Magyar tájszótára szerint az elnevezések változatai Erdély kivételével nagyrészt az egész magyar nyelvterületen fellelhetők voltak, amelyek általánosan hosszú ujjú felső ruhadarabokat jelöltek.²³

A fenti bekezdés alapján a kacabajkó név a magyar nyelvterületen jóval tágabb körű viseletípust jelentett, mint a vizsgálat tárgyát képező bajkók esetében, amelyek a vastag, meleg vattás rékli, vagy ujjas ruhatípusba sorolhatók.

A Magyar néprajzi lexikon 'női ujjas' szócikke²⁴ az öltözetet a parasztviselet polgári legújabb darabjaként említi, amely Nyugat-Európa felől terjedt el Magyarországon. Testközel sziluettjét újszerű, speciális görbe szabásvonalak biztosították. Ujja általában szűk, gyakran vállnál bővebben ráncolt volt, az úri divatú sonkaújjnak megfelelően. A derék felett szűk, testhezálló bajkó, (kaca)majkó, derék alatt bő fodorral a szoknyára feküdt. A 19. századi magyar parasztviselet vastagabb kabátszerű változatánál az alapanyag eleinte kék vagy fekete posztó, később klot és selyem volt. Speciális fajtája, a vattás rékli a 19. század második felében vált közkedvelté, amelynek két rétegben használt kelméi közé néhány vattaréteget helyeztek és tűzésekkel rögzítettek. (3–4. ábra)²⁵ Szegélyeit, nyakát, kis kerek gallérját fekete prém díszíthette, gyakran zsinórozás, sújtás is megjelent rajta.²⁶ „A 19. század közepe táján, mint [vattás rékli] lett a parasztlányok által áhított kabátféle”²⁷, a „prémes kacabajkák vásári portékák voltak.”²⁸

A 15. századtól a magyar parasztság téli viseletét a juh szőrmés bőrből a szűcsök készítették. A hazai nagyszámú juhállomány biztosította a megfelelő alapanyag beszerzését. A 19. század folyamán a merinó és más finomgyapjas juhok tenyésztésének elterjedése kiszorította a korábbi rackákat, az új fajták bőre pedig nem volt alkalmas a ruhák készítésére. A gabonakonjunktúrával az állattartás jelentősége is csökkent, így egyre nehezebben jutott a szegényebb paraszti réteg megfelelő bőralapanyaghoz. A 18. század közepétől egyre gyakoribbá vált a paplankészítőtől vásárolható egyszerűbb szabású zubbonyok használata, amelyeknél szintén a két textil réteg közé fogott és letűzött pamut bélés biztosította a megfelelő vastagságot. A 19. század végére a német szabók által kínált vattával bélelt viseletdarabok az új polgárosult divatnak megfelelően a zubbonyok konkurensei lettek. Ezt a tendenciát a pamut importjának növekedése is erősítette, a kínálat bővülésével a pamut árucikkek ára csökkent.²⁹ A vattázott réklik a korábbi ködmönök, menték szerepét is átvették, készítőik ugyanakkor igyekeztek azokat a díszítési technikákkal, kúszakkal a korábbi ruhatípusokhoz hasonlóvá tenni.³⁰ Az ujjasok bonyolult íves szabásvonalai és a többretegű bélelés speciális tudást igényelt, a megfelelő kialakítás a szabók, varrónők tudásával valósult meg.³¹

A vattás ujjas országos előfordulását néhány szakirodalomban megjelent példa szemlélteti. A sárközi bajkók kivitele hasonlított a vizsgált kabátkákra. Fekete posztóból, klotból, selyemből készültek a gallérnélküli, rövidderékű felsőrészek. Ujjait gyönggyel és selyemszalagokkal díszítették.³² A matyó ködmön, a kuzsu helyét az első világháború után a vattás rékli foglalta el.³³ „A vattás réklit már a 18. században is ismerték, és 15 éves koruktól egészen halálukig viselték a matyók. Mezőkövesden még 1927-ben is ebben esküdtek, főként fekete vattás rékliben.”³⁴ A fenti két megállapítás arra utal, hogy feltehetően a 19. század végétől az első világháborúig mindkét öltözetípust párhuzamosan használták.

21 Mokány 2006, 335.

22 Mokány 2006, 335–336.

23 Mokány 2006, 339. Vö.: Szinnyei 1893, 53

24 Flórián–Horváth 1982, 408–409.

25 3; 4. ábra: saját fotográfia, Terepmunka 2024. Kaposvár.: [RRM_NT_80.7.1] „Rövid kabát, [dolmány]”

26 Flórián–Horváth 1982, 408–409.

27 Flórián 2001, 206.

28 Flórián 2001, 206.

29 Flórián 2009a, 96–105.

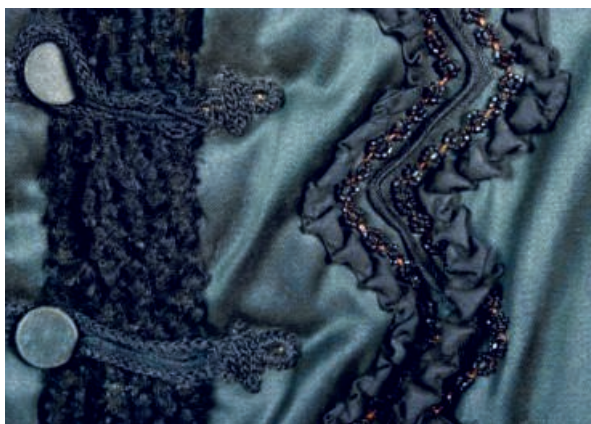
30 Flórián 2001, 206–207.

31 Flórián 2001, 208.

32 Fél 1991, 27.

33 Mialkovszky 1975, 50.

34 Csákó 2021, 4.

5. ábra. „Kacabajkó téli női kiskabát” a vizsgált bajkók eleje díszítése RRM_NT_67.21.3

6. ábra. „Gyöngyös bajkó” a vizsgált bajkók ujjja alja díszítése RRM_NT_55.84.1

A Somogy megye népművészetét összefoglaló kötet alapján a régió női kabátfélék elnevezései között megtalálható volt a rékli, bajkó, kacabajkó, gyukni, amelyeknek téli változatait bélelték, az ünnepi darabokat fekete posztóból, bársonyból, tükörszövetből készítették.³⁵ „A prémes gallérú, vastagon bélelt, fodros aljú, szélein esetleg gyöngyös díszítésű kacabajkó vagy bajkó a zselici, belső somogyi módos családok lányainak, asszonyainak lett az egyik hozománya a XX. század elején a korábbi ködmön helyett.”³⁶ (5. ábra³⁷; 6. ábra³⁸)

A Rippl-Rónai Múzeum somogyi régiójából származó női ujjas gyűjteménye a dolgozatban tárgyalt kabátkák mellett három darab eltérő díszítésű vattával bélelt ujjast is őriz.³⁹ A környéken tehát több kivitelben is megjelentek a vattával bélelt réklik. Fekete színűek, rövid, szűk szabásúak, ívelt szabásvonalakkal, prémmel vagy zsinórozással díszítettek. (7. ábra)⁴⁰ Tulajdonságaik nagyrészt megegyeznek az ország területén elterjedt egyszerűbb vattás réklik leírásaival.

A tárgyak készítője

A 10 kabátka tárgykartonján öt esetben a készítő kiléte is szerepel, ezek közül egy helyen a „valószínűleg” szó jelzi az adat bizonytalanságát. (1. táblázat)⁴¹ Az öt információból négy azonos helységben, Nagybajomban dolgozó szabómestert jelöl. Az egy eltérő szigetvári szabóról szóló információt a 2. táblázatban⁴² szereplő egyéb közlésekkel megvizsgálva, kismértékű bizonytalanságot enged sejtetni a szabómester műhelyének elhelyezkedéséről. Habár a tárgy viselője és eladója ugyanaz a személy volt, de az

7. ábra. Eltérő kivitelű „Kiskabát [bajkó] kacabajkó, dómány”, Csurgónagymárton RRM_NT_67.13.3

eljegyzési ajándék vásárlásának pontos körülményeit nem feltétlenül ismerhette. A Szigetvárról „beszerzett” viselet vásári portéka is lehetett, ami nem utal biztosan a készítés helyére. Ez a gondolatmenet csak feltevés, amelynek lehetőségét a másik öt bajkó hiányzó adatai is gyengítik, de a kutatás előrehaladása során mégis a nagybajomi szabómesterek maradtak a vizsgálat középpontjában.

Az eddigi leírásokból kitűnik, hogy a bajkók megvarrása speciális tudást igényelt, a vizsgált időszakban nemcsak szabók, hanem képzett varrónők is készíthettek ilyen szintű szakmunkát, de a tárgykartonokon szereplő szabóra, szabómesterre utaló adatok a férfi kézműves mesterember kilétét erősítették.

A készítő személyének kutatásához szükséges információ, a tárgyak keletkezésének ideje is. A rendelkezésre álló hét adat⁴³ az 1880-tól 1914-ig tartó időszakot jelöli, bár a pontos meghatározás több helyen bizonytalan, mégis a századforduló környéke valószínűsíthető.

35 Kapitány–Imrő 2001, 236.

36 Kapitány–Imrő 2001, 236.

37 5. ábra: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum

38 6. ábra: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum

39 [RRM_NT_65.437.1] „kacabajkó” női téli rövidkabát, Kálmáncsa; [RRM_NT_67.6.7] „Gyukni” női kiskabát, Somogyország; [RRM_NT_67.13.3] Kiskabát „bajkó” kacabajkó, dómány, Csurgónagymárton. Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum RRM_NT_ Bajkók, zakók, kabátok, dzsekik, dalmányok, mellények. Letöltve: 2025. 02. 27. <https://so.hu.museum-digital.org/series/832?#objects>

40 7. ábra: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum

41 1. táblázat: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum

42 2. táblázat: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum

43 1. táblázat: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum

A vizsgált kivitelű kabátkákkal azonos kacabajkó a budapesti Néprajzi Múzeum gyűjteményében is megtalálható. A „bajkór”, tárgykartonjának⁴⁴ adatai szerint, Kocsis Gyula gyűjtötte Szennán 1974-ben, amelyet egy vásári szabó készített 1903-ban Nagybajomban.

A tárgyak alkotójának pontosabb megismeréséhez, a szabómesterek iparos tevékenységét, gazdasági, társadalmi, kulturális szerepét vizsgálva, a következő információk nyújtanak segítséget. A tárgyalta korszak kismértékű kiszélesítésével az összefüggések erősebben kirajzolódnak.

Szabómesterség Magyarországon a 19. század derekától az első világháborúig

A Kárpát-medencében a szabómesterség első írásos forrásai a 15. század elején jelentek meg a céhek kiváltáslevelei révén. A céhek tagságuktól, az érdekvédelem fejében, számos nehezen teljesíthető társadalmi, anyagi és időbeni feltételt követeltek, ezért sokan a szervezeti kereteken kívül rekedtek.⁴⁵ A céhen belüli mesterek és a céhen kívüli szabóspecialisták elkülönülő csoportjai párhuzamosan jelen voltak a gazdaságban, mellettük a házilag készített ruhaneműk előállítására is számottevő maradt.

A 19. század végéig a parasztság körében egyes területeken általános volt, hogy a kendertermesztéstől a fehérvaszon viseletek varrásáig a ruházatot lányok, asszonyok készítették, amely öltözetük fő részét alkotta. Az egyes kiegészítőket azonban, mint a melegebb viseleteket, lábbelit, kalapot, kendőt ők is specialistáktól vásárolták. A polgárságot és nemességet főként a mesterek kínálta portékák használata jellemezte.⁴⁶ Az egyes társadalmi csoportokon belül különbség volt az ünnepi és hétköznapi viseletek kivitelezése között. A falvak és mezővárosok lakói egyre több különleges gyári kelmet használtak fel az ünnepi viseletekhez, amelyeket nagyrészt a szabómesterek készítettek számukra, de az erősebb igénybevételnek kitett hétköznapi ruháikat továbbra is maguk állították elő.⁴⁷ (8. ábra)⁴⁸

Magyarországon a 19. század közepén az iparosság és azon belül a szabómesterség gazdaságban betöltött szerepe a nyugat-európai országokhoz képest visszafogott volt, amelyet az ország természeti adottságaiból adódó agrár jellege és a korszakot megelőző történelmi sajátosságok eredményeztek. (9. ábra)⁴⁹

A török hódoltság alatt elnéptelenedett országrészek benépesülése a 18. századra elégséges felvevőpiacot jelentett a kézművesek számára, de a Magyarországon 1754-ben életbe lépett kettős vámhatár gátolta a nagymértékű iparosodást. Az 1851-ben megszűnő szabályzás után lassan indult meg a fejlődés.⁵⁰ Az iparosok a piacok megnyitásával a külföldi versenytársakkal szemben egyre nehezebben tudták megőrizni jogaikat.⁵¹

Magyarországon az ipar rendszerének átalakulása az 1859. évi új iparrendtartásról szóló törvény életbelépésével indult meg. Az iparszabadság elvén alapulva az iparűzés feltételeit egyszerűsítették, eltörölték a mestervizsgát, de továbbra is csak bejelentés alapján lehetett iparos tevékenységet végezni.⁵² 1872-ben a teljes céhrendszer megszűnt.⁵³ A minőség és versenyképesség védelmében később hatályba lépett az 1884. évi rendelet, amelyben szaktudáshoz kötötték az önálló iparűzést. Az iparhatóság állította ki a tanoncok képesítésének igazolását, illetve az önálló üzlet nyitására jogosító iparigazolványt.⁵⁴

Mindezek mellett a hagyományos paraszti társadalom és anyagi kultúra átalakulása is megindult, a régi iparos használati tárgyakat sok esetben már gyári termékek helyettesítették.⁵⁵ A technikai újítások térnyerésével, a közlekedés fejlődésével a sajtótermékek közvetítésével a divatirányzatok áramlása felgyorsult, a népesség igényei, szokásai megváltoztak. Megindult a városiasodás, ami egyes régi szakmák hanyatlását vonta maga után, de az új irányzatoknak megfelelő termékek iránti kereslet, mint például a polgári jellegű ruházatok megjelenése növelte a szabók lehetőségeit.⁵⁶

8. ábra.

44 Terepmunka 2025: Néprajzi Múzeum, 74.3.1-es leltári szám.

45 Balassa 1968, 249. és Juhász 2003, 48.

46 Flórián 2009a, 36–38.; Flórián 2001, 35–38.; Flórián 2013, 390.

47 Gulyás 2003, 14.

48 8. ábra: saját szerkesztés

49 9. ábra: saját szerkesztés

50 Flórián 2013, 393.

51 Domokos 1979, 13.

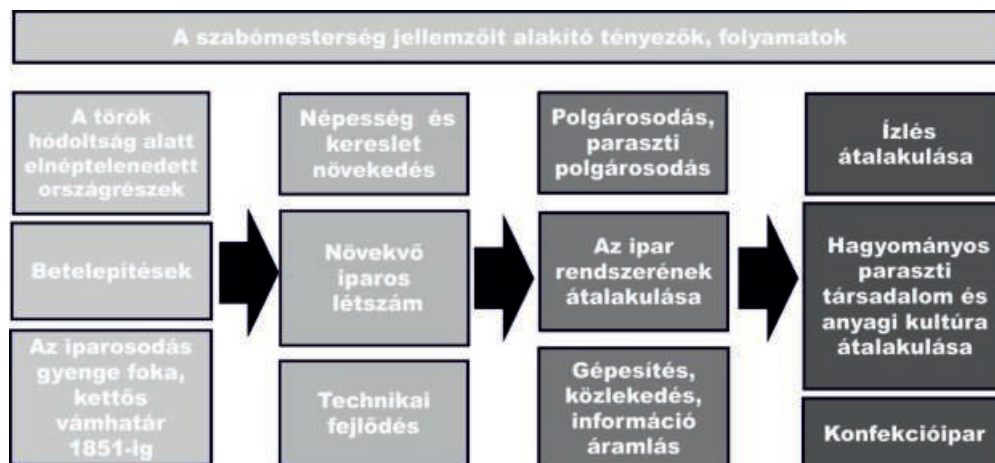
52 Dóka 1999, 195.

53 Juhász 2003, 47–48.

54 Dóka 1999, 195–196.

55 Flórián 2013, 394.

56 Juhász 2003, 43–44.

9. ábra.

Az ipar fejlődésének hatására csökkent az iparcikkek ára és a kereskedők számára idővel gazdaságosabb lett a külföldi termékek behozatala, mégis az 1850-től növekvő népesség elegendő munkát biztosított az 1910-re háromszorosára emelkedett iparosok létszámának.⁵⁷ A megnövekedett kereslet és kínálat különböző szempontok szerinti eltérő csoportokat alakított ki a szabók társadalmán belül, megindult a mesterség specializálódása. (10. ábra)⁵⁸

Az iparosok egy csoportjának a kézműves tevékenység csak részben biztosította a megélhetést. A több lábbon állás kényszere adódhatott a szezonálisan végezhető iparos munkavégzésből, de a megrendelések csekély száma is eredményezhette. Ilyen esetben leginkább agrárjellegű munkával egészítették ki keresetüket.⁶⁰

Az áruk értékesítésének módja szerinti vizsgálat két meghatározó lehetőséget jelentett a vásárlók elérésére.

10. ábra.

Az iparos társadalom legalsó rétegét képviselte az elkülönülő 'kontárok' csoportja. Kisipari tevékenységet végző gyakorlott kézművesek voltak, de szaktudásukat igazoló dokumentummal, szakmai működésüket engedélyező hivatalos okmánnyal nem rendelkeztek. A szegényebb falvakban nagy igény volt munkájukra, hiszen a képesített mestereknél olcsóbban tudták kínálni szolgáltatásaikat és a szegényesebb ruhák javítását, foltozását is elvállalták.⁵⁹

A 'mondvacsínált'⁶¹ szabók igényesebb kivitellel varrták módosabb megrendelők számára a különleges kívánságoknak megfelelő ruhadarabokat. A magas minőségű egyedi munka nagyobb megbecsülést biztosított számukra, mint a vásároló kézműves mestereknek, akik egyszerűbb kivitellű konfekciótermékeket kínáltak a szegényebb rétegeknek.⁶² A vásári szabók áruinak tömeges megjelenése hatással

⁵⁷ Flórián 2013, 394.

⁵⁸ 10. ábra: saját szerkesztés

⁵⁹ Juhász 2003, 48.

⁶⁰ Juhász 2003, 50–51.

⁶¹ Freckay 1912, 358.

⁶² Gulyás 2003, 12.; Flórián 2009b, 558.; Juhász 2003, 49.; Szulovszky 2010, 43.

lehetett a viseletek változására, de igyekeztek a helyi igényeknek megfelelő, kedvelt ruhadarabokat is elkészíteni az egyes vidékek ízlésének megfelelően.⁶³

A vállalkozó szellemű, üzlethelységgel rendelkező városi kézművesek a 'készarúszabók'⁶⁴ kereskedéssel is foglalkoztak, a nagyobb kapacitást a legények számának növelésével biztosították.⁶⁵ A korszakban megjelenő falusi, kisvárosi szatócsboltok is segítették a környék kisiparosait termékeik értékesítésében.⁶⁶

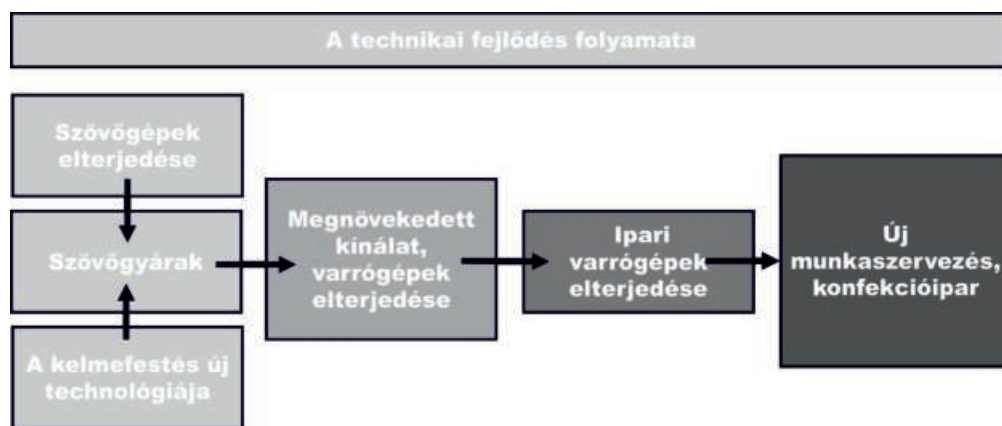
A szabóságok további elkülöníthető csoportjait az eltérő stílusú portékák, a vevőkör társadalmi helyzete vagy nemzetiségi, vallási hovatartozása határozta meg. A helyi csapók termékeit, a durvább és olcsóbb szürke posztót, a szűrposztót leginkább a szegényebb rétegek számára dolgozták fel a szűrszabók.⁶⁷ A 18. századi német betelepítéssel növekedett a magyarországi iparosok száma.⁶⁸ A szabómesterek körében a nemzetiségi hovatartozás szerinti elnevezéssel a német szabók nemcsak önmagukat különítették el magyar társaiktól, de környezetük is másképp tekintett rájuk.⁶⁹ Különállásukat erősítette eltérő ízlésviláguk, amely a polgárosodás magas fokával volt magyarázható. Öltözködésük stílusa, a ruhadarabok szabása, funkciói, technikai megoldásai sajátosak voltak, az általuk kínált portékák is ugyanígy eltértek a magyar szabóktól.⁷⁰ A gyáripar erősödése különbözően hatott a ruhavarrással foglalkozó rétegekre. A magyar szabók hanyatlásában a konfekcióipar csak késleltetve játszott szerepet, mivel a gyárak nem készítették a gyakran igen cifra helyi viseleteknek megfelelő termékeket, viszont később az ízlés megváltozása, a polgárosodás hatására történő népviseletről való elfordulás az ő lehetőségeiket is csökkentette. A falvak vagyonosabb városiasodott népe egyre inkább az úgynevezett német ruhát, a kevésbé népies, letisztult ruhadarabokat hordta, amelyeket a nagyüzemek és az otthoni bedolgozók is elő tudtak állítani.⁷¹

A 19. század második felére a zsidó kézművesek erősödő jelenléte a ruhakészítés területén is érzékelhető volt. A korábbi időszakban főként saját köreiket szolgálták ki sajátos viseleteik készítésével, vagy foltozással, ruhajavítással foglalkoztak.⁷² Az 1840-es törvénycikk, az 1867-es zsidóemancipációs törvény, majd az 1872-ben életbe lépő iparjogi törvény a zsidóság iparüzési lehetőségeit fokozatosan növelte, a korábban főként a városokon tevékenykedő kézművesek a falvakban, mezővárosokban is nagyobb teret nyertek.⁷³

A férfiruha szabók mellett a női ruhát készítő mesterek szerepe is növekedett. A kézművesek oldalán a férfi szakmának számító szabómesterségben egyre sikeresebbé váltak a hölgyek.⁷⁴ Az 1848-as törvény az asszonyok számára is engedélyezte az iparos tevékenységet, de csak a női ruhák előállítására esetén.⁷⁵

Az iparosok kulturális tevékenységeikkel, szokásaikkal, megjelenésükkel, polgáriasodott életvitelükkel hatást gyakoroltak környezetükre. Az 1880-as évek végétől a szervezett iparoktatás kiépülésével a legények vándorlásának gyakorlata megkopott, de sokan továbbra is igyekeztek távolabbi iparos központokban gyarapítani tudásukat. Az iparos réteg hozzájárult a polgárság magas szintű műveltségének kialakulásához. Nemcsak a nagy országokat átívelő információcserében játszottak szerepet, de műhelyeik forgalma a helyi hírek, vélemények, divatirányzatok formálásának is helyet biztosított. Az iparoskörök, más társadalmi rétegekhez hasonlóan, részt vettek a kulturális életben is, olvasóköroket létesítettek, gyakran saját könyvtárral rendelkeztek, programokat, bálakat rendeztek.⁷⁶

A 19. század folyamán felgyorsuló technikai fejlődés az eddig vizsgált szempontok minden elemére hatott. (11. ábra)⁷⁷ A 19. század elejére az Európában és Magyarországon működő textilmanufaktúrák jelentősége csökkent, felgyorsult a textilipar gépesítése. A kémiaiilag előállított festékek

11. ábra.

63 Gulyás 2003, 10.

64 Freckay 1912, 358.

65 Juhász 2003, 53.; Szulovszky 2010, 43.

66 Juhász 2003, 53.

67 Flórián 2013, 390.

68 Paládi-Kovács 2000b, 397.

69 Flórián 2009c, 558.

70 Paládi-Kovács 2000b, 397.

71 Flórián 2009c, 558.; Szulovszky 2005, 268.

72 Veres 2006, 180.

73 Paládi-Kovács 2000b, 318.

74 Katóné Bagi 2007, 60.

75 Gulyás 2003, 8–9.

76 Juhász 2003, 53–54.; Domonkos 1979, 13.

77 11. ábra: saját szerkesztés

12. ábra. Nagybajom központja, jobb oldalon a kereskedők utcája

és a textilnyomás új technológiája tovább növelte a termelési kapacitást, ami az árak csökkenését eredményezte.⁷⁸ A megváltozott kínálat és kereslet mértéke a szabók meglévő kapacitását is növekedésre ösztönözte.⁷⁹ A képviseletek és kereskedők által forgalmazott varrógépek a 70-es évekre érkeztek meg Magyarországra.⁸⁰ A varrógép elterjedése megkönnyítette és felgyorsította a korábban kézi munkával dolgozó mesterek, varrónők munkáját.⁸¹ A századfordulóra kifejlesztett ruhaipari varrógépek elektromos meghajtással biztosították a szalagrendszerű termelés tömeges méreteit.⁸² A ruhagyárak sikerét a hatékonyabb munkamegosztás, a nagyobb mennyiség miatt előnyösebb alapanyag-beszerezés és azok gazdaságosabb felhasználása adta.⁸³

A céhszervezet megszűnésétől a gyáripar nagymértékű elterjedéséig tartó átmeneti korszakban a szabómesterség utolsó virágkorát élte. A világháborúk után a ruhaipar térhódításával, az olcsó és viszonylag jó minőségű iparban előállított ruhaneműk kínálata mellett már csak egy-egy ünnepi alkalomra vették igénybe a szabók szolgáltatásait. A klasszikus értelemben vett műhelyek száma minimálisra csökkent, ahol a magas színvonalú és technológiai tudású szabómesterség megbecsült férfi tevékenységként élt tovább.

A nagybajomi szabómesterek

A dolgozat tárgyát képező bajkók készítőjének megismerése érdekében terepmunkát végeztem Nagybajomban. Egy lelkes amatőr helytörténész csoport négy tagjával⁸⁴ a Gyergyai Albert Városi Könyvtárban találkoztam, a beszélgetést egy magánkiadású könyv és helyi fotográfiák⁸⁵

áttekintése segítette. A kiadvány a nagybajomi Kossuth Lajos utcát (12. ábra)⁸⁶ mutatta be, ahol többnyire kézműves és kereskedő izraelita családok éltek a századfordulón.⁸⁷ Beszélgetőtársaim igyekeztek személyes emlékeikből minél több adatot előhívni a konkrét kutatásom témáját segítve, az idősebb generációk, szülők, nagyszülők említéseit is felidézve, de a nagy időbeli távolság miatt, pontos információkat nem tudtak adni a szabók tevékenységének és portékáinak részleteiről. Valószínűnek tartották viszont, hogy a vizsgált bajkók az utcában élő egyik szabómester műhelyéből származhattak, mivel a századforduló környékéig csak ők foglalkoztak a városban professzionális varrással.

A nagybajomi szabómesterekről szóló információkat kiegészítette az önkormányzat honlapján található cikk, amelyet Pap Mária állított össze „A nagybajomi zsidóság története” című szakdolgozatából idézve. Az írás az izraelita közösség szerepét szemlélte a város életében.⁸⁸ A szerzővel történt kapcsolatfelvétel alkalmával rendelkezésemre bocsátotta dolgozatát, amely szintén fontos információkkal segítette munkámat. A terepmunka folyamán felfedeztem a MNL Somogy Vármegyei Levéltárát, ahol sajnos csak későbbi időszak (1921–1948) adatait találtam Nagybajom Iparlajstromának aktái között. A további információkat az Arcanum és Hungaricana adatbázisaiból gyűjtöttem össze. (3. táblázat)

A Nagybajom történetéről szóló első írásos emlék 1197-ből származik. A 17. század végére a császári közigazgatás kiépülésével a település árumegállító jogot kapott. 1859-ben mezővárosi rangra emelkedett.⁸⁹ 1872-ben a nagybajomi iparosok a törvényi előírásoknak megfelelően létrehozták a helyi ipartestületet. A városban négy országos és 52 csütörtöki napon megtartott hetivásáron kínálhatták termékeiket az oda érkező és helyben működő kézművesek, kereskedők.⁹⁰

78 Flórián 2009b, 586–587.

79 Tóth 2010, 155–156.

80 Tóth 2010, 160–161.

81 Flórián 2009b, 586.

82 Katkóné Bagi 2007, 62.

83 Flórián 2009c, 559.

84 Terepmunka 2025. Nagybajom: Ballér Jánosné, Horváth Istvánné, Major Tibor, Németh Éva

85 Horváth 2013.

86 12. ábra: Nagybajom központja. Arcanum térkép, Európa a XIX. században.

87 Ballér–Marics 2006.

88 Pap 2014.

89 Pap 2014, 5–9.

90 Pap 2014, 43–44.

13. ábra. Nagybajomi szabók

A török hódoltság utáni nemzetiségi betelepítésekkel párhuzamosan indult meg a zsidóság Somogy megyei beáramlása, amelyről 1725-től vannak adatok. Nagybajomban kisszámú izraelita lakosságról számol be egy 1746-os összeírás. Az országos szintű gazdasági, kereskedelmi fejlődéssel párhuzamosan nőtt az izraelita családok száma a városban. 1905-re 509 fővel érték el a maximum lélekszámot, ezután, ahogyan a történelem során korábban is, újra fokozatosan felerősödött ellenük a negatív megkülönböztetés, a zsidóság száma ismét csökkenni kezdett. A nagybajomi kereskedelmi életre negatív hatással volt a kiépített vasút vonalának távoli elhelyezkedése és a gazdasági válság. Az országos deportálások során 1944 tavaszán a Nagybajomból összegyűjtött izraelita lakosokat a kaposvári gettóba szállították, hátrahagyott javaik egy részéről, a 11 zsidó ipartelep és 9 üzlet bezárásáról, kimutatások tanúskodnak.⁹¹

A Kossuth Lajos utca kereskedői és iparosai jelentős befolyással rendelkeztek a századforduló idején a város és környezete gazdasági életében.⁹² A nagyszámú szabókról szóló adat (3. táblázat) a kézművességen belül is árulkodik az iparág kiemelkedő szerepéről. A 13. ábrán⁹³ szereplő fotó az egyik nagybajomi műhelyben készült, de a konkrét személyek azonosítása már nem volt lehetséges. A háttérben feltételezhetően a vállalkozás tulajdonosa állt családijával egy asztal előtt, a nyakába akasztott szabócentivel jelezve, hogy ő a szabázmester, a műhely vezető szakembere. A szabóság nagy létszáma modern, üzem-

szerű munkamegosztásra utal, amely nagyobb termelékenységet és a vállalkozás sikerességét bizonyíthatja.

Pap Mária írásában kitér Friedmann Géza háború előtti Úri Szabóságára, amelynek kapacitását Kaposi István és Grotte Ede szegény falusi bedolgozó szabókként növelték. „Vásárok alkalmával jelentős forgalmat bonyolítottak le”.⁹⁴ Friedmann Géza 1871-ben született Kaposváron, segédként Nagybajomban is dolgozott, ahol később 1902-ben megnyitotta szabóműhelyét.⁹⁵ (14. ábra)⁹⁶

A rendelkezésemre bocsátott összes fotó vizsgálatánál kitért, hogy a Kossuth Lajos utcát bemutató szabóüzletek fényképei közül egyik sem származik a háború előtről, a képek távoli felvételek, személyek nem szerepeltek rajtuk. Horváth Éva gyűjteménye is csak a 13. és 14. ábrakon szereplő képeket őrizte a korai időkből, amelyeken a gondosan elrendezett, alkalmazottakkal teli kompozíciók a tulajdonos tudatos, anyagi ráfordítással járó megrendelését és professzionális fotográfus tevékenységét sejteti. Mindezeket figyelembe véve talán lehetséges, hogy a 13. ábra képe is a 31 éves Friedmann Gézát örökíti meg feleségével, aki a műhely nyitása évében született Margitot⁹⁷ tartja kezében.

Az előző fejezetekben leírtak átgondolásával, a magas színvonalú, összetett munkát igénylő, aprólékosan díszített és sok darabszámban megőrzött, egyforma kivitelű bajkó készítésének technológiai tulajdonságai egy nagyobb mennyiségben előállított vásári portéka jellemzőire utal-

⁹¹ Pap 2014, 7–47.

⁹² Pap 2014, 7–47.

⁹³ 13. ábra: Saját fotográfia, Terepmunka, 2025. Nagybajom.: (Horváth, 2013)

⁹⁴ Pap 2009, 24.

⁹⁵ Pap 2009, 46.

⁹⁶ 14. ábra: Saját fotográfia, Terepmunka, 2025. Nagybajom.: (Horváth, 2013)

⁹⁷ Születési anyakönyvek adatai, Nagybajom 1870–1925 (Pap 2009. 3. sz. melléklet)

14. ábra. Friedmann Géza Úri Szabósága, Nagybjom

nak. A több személy által külön-külön elvégzett fázisfeladatok egymásutánosságával, a szalagrendszerű munkaszervezéssel, sokkal termelékenyebb eredmény érhető el, mintha egy személy készítené a kabátkákat. A munkafolyamat az alapanyagok és kellékek beszerzésétől, a szabáson és összetett technikai megoldású varrásokon keresztül, a végső díszítő munkáig, a gyöngyök felvarrásáig számos lépésből állhatott. (Ezt a feltételezést ruhaipari mérnökként tudom megerősíteni.) A nagybjomi szabómesterek közül ugyan többen összefoghattak ilyen jellegű munkavégzésre, és önállóan dolgozó szabómester munkájaként is elkészülhettek a kacabajkók, mégis a felkutatott adatok alapján a jelentősebb gazdasági erővel és vállalkozói szellemmel rendelkező Friedmann Szabóság azonosítható legnagyobb valószínűséggel a kabátkák származási helyeként.

A kérdések sorában felmerül, hogy miért pont ilyen bajkót készített a mester? Vajon ő találta-e ki az egyedi díszítés részleteit, vagy így rendelték meg tőle a vásárlók? Sajnos, a kérdésekre nem kaphatunk választ, de az tudható, hogy a bajkó ruhatípusa és a zsinóros jellegű díszítés országosan elterjedt volt. A feltételezett szabómester pedig a szabók társadalmában előkelő helyen szereplő, tudatos, több értékesítési csatornán is megjelenő kézművesként, munkájával megteremtette a lehetőséget a parasztság egy rétegének, hogy a polgárosodás jeleként, egy új ízlésvilágú korszak ruhadarabját viselhesse.

A bajkót viselő asszonyok

A tárgyalt bajkók leírókartonjain szereplő információkat az 1.⁹⁸ és 2.⁹⁹ táblázatok összegzik, amelyek alapján feltételezhető, hogy a kabátka eljegyzési ajándék lehetett a 19. század végén és a 20. század elején Szennán és Szilvásszentmártonban. A vőlegény vagy annak családja adta a menyasszonynak, aki esküvői ruhaként is viselhette. Nagy valószínűséggel egész életét végig elkísérte a téli ünnepi ruhadarab, amelyet leginkább a jobb módú, református közösség tagjai hordtak; az 50-es évek elejére kikopott a használatból. A táblázatok mezői azonban sok esetben üresek vagy nem azonos adattal rendelkeznek, így az információk nem tekinthetők egyértelműnek. A kabátka funkciójának és viselőinek megismerése céljából a megerősítést a felkutatott szakirodalmakban kerestem, amelyet a terepmunka eredményei is kiegészítettek.

Szena, Zselickisfalud, Patca és Szilvásszentmárton szomszédos falvak népviselete nagyon hasonló volt. A református földművelő lakosok gazdagabbak voltak, mint a főként iparosokból, napszámosokból, cselédekből álló később betelepült kisebb katolikus közösségek. Anyagi helyzetük megőrzése érdekében a 19. század közepétől „egykézessel” igyekeztek megtartani a következő generáció számára földjeik nagyságát.¹⁰⁰ „Egy-egy jómódú asszony viselete egy csikó árát is magára öltötte.”¹⁰¹ A 19. század végén a régies viselet helyett „az asszonyok már városi módra kívántak öltözködni”.¹⁰² Gönyey Sándor 1933-

98 1. táblázat: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum

99 2. táblázat: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum
100 Krénusz 2010, 139–140.

101 Krénusz 2010, 195.

102 Zentai 2011, 12–14.

3. táblázat. A források szabómesterei

A nagybajomi zsidóság története 1885. ¹	Czim és lakjegyzék, 1892. ² Magyarország.	A magyar hadviselt zsidók aranyalbuma ³	Alakulattörténetek, Ezredalbumok ⁴	Egy nagybajomi utca története ⁵
Ármuth Gyula	Blau Lajos	Krausz (Kaposi) Andor Nagybjom, szabómester	Gaál Sándor, Kaposvár. 1890, Nagybjom	Kossuth Lajos u. 9. Horváth József szabó üzlete 1950-ig. (BALLÉR, MARICS, 2007. 15.)
Blau Lajos	Blau M.			K.L. u. 6. Friedmann Géza háború előtti Úri Szabósága, Kaposi István, Grotte Ede (BALLÉR, MARICS, 2007. 53.)
Fuchs József	Braun Márkusz			K.L.u. 12. (3 bolthelység) 1945 előtt Fridenthal Ernő rőfös boltja, Singer Mór szabó, Balla Lajos szabó üzletei. (BALLÉR, MARICS, 2007. 57.)
	Herczfeld Ignác			K.L. u. 20. 1945 előtt Grotte bácsi méteráru üzlete, 1960-as években Gál János szabó üzlete. (BALLÉR, MARICS, 2007. 63.)
	Kaufer Mór			K.L. u. 30. 1945 előtt Lövy szabó háza. (BALLÉR, MARICS, 2007. 68.)
	Sámuel Ármin			
	Steiner Adolf			

ban Szennán megörökített egy asszonyt bajkóban, a fotó a Néprajzi Múzeum fotótárában megtekinthető.¹⁰³

Az északnyugati zselici magyar református falvak a Kapos-mente nyugati részén fekvő és a Rinya-mente református népcsoportjaival kereskedtek, házasodtak. Nagybjomba, Somogysárdra, Kaposmérőbe jártak vásárba.¹⁰⁴ A családok szem előtt tartották vallási közösségük szokásait, több felekezet együttélése esetén endogámiára törekedtek.¹⁰⁵ Elkülönülésüket viseletük is jelezte.¹⁰⁶ A falusi közösségen belül annyira közismert volt a családi állapot, korszátlyt is jelző ruházat jelrendszere, hogy csak egy-egy esetben figyelmeztette az idősebb nemzedék az íratlan szabályokat megsértő, általában fiatal generációt.¹⁰⁷ Mindezek mellett azonban a viseletek egyes részletei lassú átalakuláson mentek keresztül.

A vizsgált korszak általános paraszti ízlésvilágának változását Györffy István három szakaszra osztotta fel. A szabad jobbágyság első nemzedéke a régi jobbágyviseletet díszítette, ezt a korszakot példázza a szűcs és szűrhimzések aranykora. A második generáció a nemesi- és katonailtöztet egyszerűsítette, amelyet magyar ruhaként viselt. Idővel ez a kék, majd fekete zsinóros posztóviselet is paraszti, régimódi öltözetnek számított, helyüket a nyugatról érkezett ruhatípusok vették át. A polgárosodó parasztok és kézművesek ruhatárához tartozó kevésbé díszes darabok 1914

után váltak közkedvelté a harmadik nemzedék számára.¹⁰⁸ Ezt a folyamatot Hofer Tamás inkább három kulturális típusként mutatta be, amelyek párhuzamosan is léteztek az elkülönülő régiókban. A változások megmutatták a parasztság önmagáról alkotott aktuális identitását, befelé és kifelé is jelezve elkülönülésüket. Az általa leírt felosztásban, a régi jobbágyparaszti, az új virágzó, hangsúlyosan paraszti és a kiábrándult, semleges, szinte negatív önértékelést tükröző kategóriák szerepeltek.¹⁰⁹ A reprezentációs ünnepi, rituális szerepű tárgyak nagyarányú használata a kivirágzó típust jellemezték leginkább.¹¹⁰ A tárgyak használata a személyes önkifejezést segítette, emléktároló tulajdonságuk pedig „a tárgyat felruhazza a személyiség jegyeivel, s ezáltal kiemeli azt az [anyagi kultúra] személytelenségéből.”¹¹¹ Az öltözet tárgytípusai adhatják a leglátványosabb példákat mindezekre.¹¹²

A bajkó jegyajándék funkciójának vizsgálatát Farkas István 1964-es szennai gyűjtéséből származó leírás egészítheti ki. A menyasszony kérés 1920-as évekre visszanyúló eseményét mutatja be, amelynek fontos része az alkudozás „Ekkor elkezdődik az egyezkedés. A menyasszony násznagya háromszorosát, sőt ötszörösét szokta kérni a vőlegény násznagya által felajánlott összegnek, hivatkozva arra, hogy milyen sokba kerül a menyasszony teljes felöltöztetése, ami valóban így is volt.”¹¹³ A kabátféle ajándékozásának gyakorlatára utalnak az országosan több helyen is

103 „Asszony bajkóban”: Gönyey Sándor, NM F 69492. Szenna. 1933. Néprajzi Múzeum Fotótár. Letöltve: 2026. 02. 10. <https://gyujtemeny.neprajz.hu/hu/collection/item/610089810/>

104 Kapitány–Imrő 2001, 22.

105 Kapitány 1994, 232.

106 Krénusz 2010, 195.

107 Kapitány–Imrő 2001, 247.

108 Flórián 2010, 354–355.

109 Hofer 2009, 101.

110 Hofer 2009, 96.

111 Fejős 2013, 52–53.

112 Fejős 2013, 51.

113 Farkas 1964, 29.

előforduló adatok a 19. század folyamán, amelyek szerint a díszes, értékes mentéket hozományként is kaphatták a lányok.¹¹⁴

Nagy Janka Teodóra többek között a paraszti házasságkötés ajándékozási szokásait mutatja be, kitér az eljegyzésen, kézfogáson vagy menyegzőn történő ajándékozásra. Például Werbőczy szerint a jegyajándék „a szülők, az atyafiak, vagy mások által a menyasszonynak adott ruhákat és más dolgokat” jelölte.¹¹⁵ A paraszti jegyajándékok lehettek ruhaneműk: ing, gaty, kendő; lábbeli, kés, esetleg pénz vagy ékszer is. Amennyiben a menyasszony kapta, az mindig az ő különvagyonát képezte.¹¹⁶

A fentebb megvizsgált jellemzők szerint a következő összefüggések rajzolódtak ki. A tárgyalt ujjas használatának régiója megadta a református közösségekre jellemző vallási, társadalmi endogámia által körülhatárolt területet, ahol a bajkó elkülönülést jelző, identitást meghatározó eszközként szerepelt. Polgárosult viselettipusa, díszes, nagyértékű jellemzői a vagyoni és társadalmi hovatartozást vagy a magasabb osztály felé történő törekvést testesítette meg. Átmenetet képzett az új nyugatról érkezett, városias stílusú, tiszta fekete színű (a díszítés is) vattás rékli fazon és a cifra, zsinóros, gyöngyös díszítésű, magyaros, régisebb stílus között. Értékét tovább fokozta, hogy jegyajándékként és esetlegesen esküvői viseletként a személyes emlékek miatt, még inkább egy féltve őrzött, megkímélt ünnepi ruhadarab maradt, amely hosszú éveken át, minden viselési alkalommal reprezentálta tulajdonosát. Érdekes időbeli jellemzője volt, hogy habár a 19. század második felében az új ízlést képviselő, városias öltözetnek felelt meg, mégis a hagyományokat tovább megőrző szennai közösség paraszttasszonyainak hosszantartó ruhadarabja maradt a második világháború után is, amikor a környező falvak már letették viseleteiket.¹¹⁷

A bajkók utóélete napjainkban

A terepmunka leginkább a bajkó utóéletének megismerésében segített. A felkeresett személyek a sajátos eltérő szempontok szerint a régmúlta visszatekintő információik mellett átadták a kabátka jelenéhez köthető tapasztalataikat is.

A Zselickisfaludon élő házaspár¹¹⁸, Zóka Éva és Horváth Tibor a Szennán működő Zselic Alapfokú Művészeti Iskola néptánc pedagógusaiként és amatőr viseletkutatóként is jelentős szereplői a somogyi népi kultúra iránt érdeklődő közösségnek. Zóka Éva a tanítói tevékenysége mellett viseletvarrással is foglalkozik, amelyet a terepen gyűjtött adatok felhasználásával valósít meg. A meleg, bélelt kacabajkó rekonstrukciója az általuk vezetett táncgyűttes ruhatárában is megtalálható, rendszeresen felveszik a szabadtéri fellépések során, rövidebb táncolás, vonulás vagy csak a viseletben való megjelenés alkalmával.¹¹⁹ Ez a funkció nagyon hasznos számukra, mert hideg idő esetén a táncosok nem a modern

ruhadarabokat öltik magukra, hanem a viseletekhez jobban illő kabátokat használják.¹²⁰ A 15. ábrán¹²¹ az együttes által rendelt, eredeti kacabajkó (16. ábra)¹²² alapján varrt jelmez látható. Zóka Éva a saját tulajdonú kabátkáját gyakran viseli ünnepek alkalmával a táncról függetlenül is. Felmerül a kérdés, hogy a szennai táncosok mennyire tekintik az újonnan varrt bajkót színpadi jelmezeknek, vagy saját identitásuk megjelenítésére is alkalmasnak találják, esetleg fontos számukra a folklorizmus hatására kialakult reprezentatív tulajdonsága. Az új kontextusok minden bizonnyal már más funkciót kölcsönöznek a mai daraboknak, mint 100 évvel ezelőtt paraszti viseletként használt másoknak.

A szennai együttes számára az új bajkókat Vidáné Csendes Cecília¹²³ készítette, akivel kaposvári műhelyében találkoztam. Cecília a kaposvári Somogy Táncgyűttes rendelésére is varrt bajkókat, a szennai csoporthoz hasonló kiegészítő felhasználásra.

Nagybajom gazdasági életében ma is megjelenik a varrás ipari tevékenysége. A régióban Kaposváron és Nagykanizsán kívül Nagybajomban működik nagyobb kapacitással rendelkező varroda, amely a rendszerváltás előtt a Kaposvári Ruhagyár tagüzeme volt.¹²⁴ Az üzem gyökerei az alábbi adatok szerint nagy valószínűséggel visszavezethetők a Kossuth Lajos utca szabómestereinek szaktudást átadó tevékenységéhez. Friedmann Géza először segédként dolgozott Nagybajomban¹²⁵; a 13. ábrán¹²⁶ néhány egészen fiatal inas is látható; a 13. szám alatt Lukács Lajos cipész élt 1972-ig. „Felesége varrónő volt. Sok ember tanult itt varrni.”¹²⁷ 1951-től központi telephelye volt a korábbi Friedmann műhely a megalakult Nagybajomi Kisipari Vegyipari Termelőszövetkezetnek. Az egyes iparágak magánházakban béreltek helységeket. A szabók, amíg az új varroda el nem készült, a Kossuth Lajos u. 9. szám alatt dolgoztak Horváth József korábbi szabó műhelyében.¹²⁸ Az üzem jelenét kutatva az interneten rátaláltam a Magyar Textiltechnika szakfolyóirat cikkére, amely a nagybajomi varroda utódja, a J. T. Ruhaipari Vámszabadterületi Kft. által készített termékről tudósított.¹²⁹ A bemutatott termék a speciális férfi zsidó öltözetek egyik darabja, a kaftán volt. A vállalkozás munkatársaival¹³⁰ folytatott telefonbeszélgetés információi ugyan nem igazoltak kapcsolatot a múltban itt élt izraelita közösséggel, de a párhuzam mégis meglepő befejezést adott a kutatásnak.

114 Flórián 2001, 175.

115 Nagy 2010, 478.

116 Nagy 2010, 455.

117 Kapitány–Imrő 2001, 145.

118 Terepmunka 2025. Zselickisfalud. Horváth Tibor

119 2010. Krénusz Tóth Erzsébet, Zselickisfalud története című könyvében a 210. oldalon fotó is látható a táncosokról.

120 A bajkókat más falvak viseleteire is felöltik.

121 15. ábra: saját fotográfia, Terepmunka, 2025. Zselickisfalud. Horváth Tibor

122 16. ábra: saját fotográfia, Terepmunka, 2025. Zselickisfalud. Horváth Tibor

123 Terepmunka, 2025. Kaposvár: Vidáné Csendes Cecília

124 Terepmunka, 2025. Nagybajom: Ballér Jánosné, Horváth Istvánné, Major Tibor, Németh Éva

125 Pap 2009, 46.

126 13. ábra: Saját fotográfia, Terepmunka, 2025. Nagybajom. Horváth, 2013.

127 Ballér–Marics 2007, 17.

128 Ballér–Marics 2007, 15., 54.

129 Francicsné 2009, 161.

130 J. T. Ruhaipari Vámszabadterületi Kft. Nagybajom, Somogyi Edina, Baranyai Tibor

15. ábra. Kacabajkó rekonstrukció

16. ábra. Eredeti kacabajkó

Összegzés

Egy tárgy, amikor elkészül, megkapja tulajdonságait, élet-története során azonban jellemzői változnak. „Az ilyen információk másodlagosak a tárgy előállításából fakadó elsődlegesekkel szemben. Általában használata során a tárgy információs tartalma növekszik, de nem ritkán információvesztést is szenved. Az aktuális identitás a felhalmozódott információk eredménye, minden szinten, az, ahogy a tárgy előttünk megjelenik; az elsődleges és másodlagos információk összessége”.¹³¹ Az idézett jelenség bemutatására adhat példát dolgozatomban gondolatmenete is. A felkutatható információk egy-egy csomópontban nagyobb betekintést biztosítottak, máskor pedig homályosították a képet, attól függően, hogy melyik életszakaszában és milyen szempontból vizsgáltam a tárgyakat. Az egyes eredmények értékes összefüggéseket rajzoltak ki, ha nem is minden esetben közvetlenül a tárgyalta bajkókat jellemezve, de általánosan bemutatva a tárgytypus körül kialakult világot. Amíg a kabátkák tényleges készítőjének személye bizonytalan maradt, a kutatás során a szakirodalomnak köszönhetően kirajzolódott a századforduló környékén élő szabómesterek társadalmi, gazdasági lehetőségeik. A tárgy életútját végig kísérve a bajkó funkciója átalakult. Készítőjének a megélhetést biztosította, hiszen legjobb tudása és kereskedelmi tapasztalatai szerint alkotta meg portékáját, hogy hamar vevőre találjon. Az első tulajdonos még nem használta rendeltetésének megfelelően, ajándékozási szándékkal vette és minden bizonnyal hamar át

is adta következő birtokosának. A kabátka ezután hosszú időre az alapfunkciójának megfelelő, megbecsült szerepet töltött be használója életében, de az idő előrehaladtával változhatott megítélése, nemcsak viselője, de környezete számára is. A múzeumba való bekerülést megelőző életszakasz minimális információval rendelkezett, leginkább a gyűjtemény indítékát vizsgálhattam. Végül, a bajkók a múzeum raktárába külön-külön egyenként megérkezve, ma közösen rejtegetik identitásukat, csak röpke aktuális bepillantást engedve izgalmas univerzumukba. A kabátkákról kibontakozó ismeretek pedig térben és időben mindenki számára eltérő jelentést hordozhatnak.

„A néprajzi múzeum a felfedezés és az álmódosítás, az emlékezés és a találkozás helyszíne.” (Camilla Pagani)¹³²

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom a Rippl-Rónai Múzeumnak, amiért kutatási területet és publikálási lehetőséget biztosított számomra. Külön köszönettel tartozom Pisztora Zsófia néprajzos muzeológusnak, szakdolgozati konzulensemnek a kitartó és lelkesítő szakmai segítségért, valamint a Pécsi Tudományegyetem Néprajz - Kulturális Antropológia Tanszék tanárainak, hogy bevezettek a néprajz szemléletmódjának világába. Hálás vagyok továbbá mindazoknak, akik információikkal és közreműködésükkel segítették munkámat.

¹³¹ Fejős 2013, 59.

¹³² Pagani, 2018. 20.

Irodalom

- BALASSA, I. 1968: Adatok az egri szabó céh történetéhez. *Az Egeri Múzeum Évkönyve* 6 249–261.
- BALLÉR J. – MARICS, Cs. 2006: Egy nagybajomi utca története. Nagybjom
- CSÁKÓ, A. 2021: Vattás rékli: egy különleges viselet. *Észak Magyarország*. 77. évfolyam 75. szám. 4.
- DOMONKOS, O. 1977: Céh (szócikk). In: Ortutay Gy. (szerk.): Magyar néprajzi lexikon. Budapest, 412–417.
- DOMONKOS, O. 1979: A kézműves legényvándorlások útvonala és a legényvándorlások technikátörténeti jelentősége. In: Dóka K. – Éri I. – Nagybakay P. – Bácskay V. (eds.): I. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Konferencia. Veszprém. 1978. november 22–24. 11–26.
- DÓKA, K. 1999: A kézműipar történetének levéltári forrásai (1850–1950). In: Csiffáry G. – Dóka K. (szerk.): Tanulmányok a kézműipar történetéből. Veszprém, 197–203.
- FARKAS, I. 1964: Barangolás a zselici Szenna múltjában és jelenében, NM EA 13970. In: Néprajzi Múzeum kéziratár. Budapest, 28–30.
- FEJŐS, Z. 2013: Az évszázad és az én világa. *Néprajzi Látóhatár* 2 32–67.
- FÉL, E. 1991: Női ruházkodás a Sárközben. *Ethnographia* 102 9–49.
- FLÓRIÁN, M. 1998: Az mester Emberek Míveinek árazása, Váltó- és vásárműves magyar szabók, német szabók és zubbonyosok árazása (1626–1820). Budapest
- FLÓRIÁN, M. 2001: Magyar parasztviseletek. Budapest
- FLÓRIÁN, M. 2009a: „A nép követte a szabást”: Folyamatok a magyar paraszti öltözködés alakulásában: 17–19. századi viselettörténeti adatok tükrében. Budapest
- FLÓRIÁN, M. 2009b: Öltözködés (1848–1945). In: Paládi-Kovács A. (szerk.): Táj, nép, történelem 1/2: A magyar népi műveltség korszakai. Budapest, 586–593.
- FLÓRIÁN, M. 2009c: Szabók (1848–1945). Paládi-Kovács A. (szerk.): Táj, nép, történelem 1/2: A magyar népi műveltség korszakai. Budapest, 558–559.
- FLÓRIÁN, M. 2010: Parasztférfiak „zsinóros magyar ruhája”. In: Flórián M. (szerk.): Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19–20. század fordulóján. Budapest, 353–368.
- FLÓRIÁN, M. 2013: Magyarországi kézművesipar egy új kézikönyv tükrében. *Ethnographia* 124 384–398.
- FLÓRIÁN, M. – HORVÁTH, T. 1982: Ujjas (szócikk). In: Ortutay Gy. (szerk.): Magyar néprajzi lexikon. 5. Budapest, 408–409.
- FRANCICSINÉ, K. M. 2009: A kaftán gyártástechnológiájának korszerűsítése a Nagybjomi J. T. Ruhaiipari Vámszabadterületi Kft.-nél. In: Lázár K. (szerk.): Magyar Textiltechnika 4. Budapest, 162.
- FRAZON, Zs. 2013: Ú mint új muzeológia. In: Lajos V. (ed.): Néprajzi Látóhatár 2. Debrecen, 4–6.
- FRECSKAY, J. 1912: Szabómesterség. In: Frecskay J.: Mesterségek szótára 1–34. füzet, Budapest, 33.
- GULYÁS, É. 2003: Adalékok a szabómesterség történetéhez Kunszentmártonból és környékéről a 18–20. században. In: Barna M. – Pusztai G. (szerk.): Öltözködési műhelytitkok. Kunszentmárton, 8–15.
- HEGEDŰS, M. 1940: Első világháborús monográfiák. A magyar hadviselt zsidók aranyalbuma az 1914–1918-as világháború emlékére. Budapest, 400.
- HOFER, T. 2009: Három szakasz a magyar népi kultúra 19–20. századi történetében. In: Hofer T. (ed.): Antropológia és/vagy néprajz. Tanulmányok két kutatási terület vitatott határvidékéről. Budapest, 90–107.
- HORVÁTH, É. 2013: Horváth Éva fotóalbuma. Gyergyai Albert Városi Könyvtár. Nagybjom
- JEKELFALUSSY, J. 1892: Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke 1892. Budapest, 1503–1504.
- JUHÁSZ, A. 2003: A kézművesek, kisiparosok a helyi társadalomban. In: Viga Gy. – Holló Sz. A. – Cs. Schwalm E. (eds.): Vándorutak – Múzeumi örökség: Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére, 60. születésnapja alkalmából. Budapest, 39–57.
- KAPITÁNY, O. 1994: Somogyszob község reformátusságának házassági kapcsolatrendszere 1850–1930 között. *Somogyi Múzeumok Közleményei* 10 232–237.
- KAPITÁNY, O. 2010: A szépség kertjében; Az idők végételen folyása; Tárgyak között; A néprajztudomány szolgálatában. *Somogyi Múzeumok Közleményei* 19 99–104.; 105–107.; 107–109.; 109–114.
- KAPITÁNY, O. – IMRŐ, J. 2001: Somogy megye népművészete. Kaposvár
- KATKÓNÉ BAGI, É. 2007: Így öltözködött a „szögedi nemzet” a szabóipar dicséretére. Szeged
- KATONA, E. – LACKNER, M. 2006: A textil- és viseletgyűjtemény (Új szerzemények 2000–2005). *Néprajzi értesítő* 88 175–176.
- KEMECSI, L. 2023: A 150 éves Néprajzi Múzeum jelene és jövője. *Ethnographia* 134 1. 84–125.
- KRÉNUSZ TÓTH, E. 2010: Zselickisfalud története. Zselickisfalud
- KURUTZ, G. – KRISTÓFY, G. 1937: Alakulattörténetek, Ezredalbumok A cs. és kir. Albrecht főherceg 44. gyalogezred és a cs. és kir. 105. gyalogezred története. Budapest, 361.
- MIALKOVSZKY, M. 1975: Adalékok a Gyűjteményi Osztály néhány új szerzeményéhez. *A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve (1973–1974)* 50.

- MOKÁNY, S. 2006: A kacabajka szócsaládjának alakváltozatai és keletkezésük módjai. *Magyar Nyelv* 102/3. 334–339.
- NAGY, J. T. 2010: A paraszti mentalitásváltozás hatása a kelengye összetételére: jogi modernizáció és a házassághoz kapcsolódó ajándékozás szokása (1840–1952). In: Flórián M. (ed.): *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19–20. század fordulóján*. Budapest, 451–492.
- PAGANI, C. 2018: Néprajzi múzeumok: egy új paradigma felé? In: Foster H. D. – Földessy E. – Hajdu A. (szerk.): *Többszólamú múzeum. Néprajzi múzeumi dilemmák a 21. század elején*. Budapest, 24–43.
- PALÁDI-KOVÁCS, A. 2000a: Kisiparosok. In: Paládi-Kovács A. (szerk.): *Magyar néprajz nyolc kötetben*. Budapest, 310–362.
- PALÁDI-KOVÁCS, A. 2000b: Szabók. In: Paládi-Kovács A. (szerk.): *Magyar néprajz nyolc kötetben*. Budapest, 392–398.
- PAP, M. 2009: A nagybajomi zsidóság története. Szakdolgozat, Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ BTK Történettudományi Intézet. Szombathely
- PAP, M. 2014: A nagybajomi zsidóság története. In: Nagybajom Önkormányzat honlapja, Bajomi történetek XII. <https://www.nagybajom-figyelo.hu/bajomi-tortenetek-xi/> Letöltve: 2025.02.27.
- SCHLEIHER, V. 2024: EtnoKultúra 37. epizód részlet – a Néprajzi Múzeum állandó kiállításának „Múzeumgalaxis” című terme. (videó) 4:16–7:48. Budapest. <https://www.youtube.com/watch?v=RxVPmVDLXTM> Letöltés: 2025. 02. 13.
- SZINNYEI, J. 1893: B/Bajkó, K/Kacabajka, Kacabajkó. In: *Magyar tájszótár* 1. Budapest. 53.; 513.
- SZULOVSKY, J. 2005: A magyar kézművesipar története. Budapest, 243–251; 268–269.
- SZULOVSKY, J. 2010: A ruházati iparok Magyarországon a 19–20. század fordulóján. In: Flórián M. (ed.): *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19–20. század fordulóján*. Budapest, 17–79.
- TÓTH, Gy. 2010: A varrógép meghonosodása Magyarországon: A varrógép és társadalmi vonatkozásának néhány kérdése. In: Flórián M. (szerk.): *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19–20. század fordulóján*. Budapest, 137–167.
- VERES, L. 2006: Szabók. In: Veres L. – Viga Gy (szerk.): *Kézművesipar Északkelet-Magyarországon*. Miskolc, 167–185.
- ZENTAI, T. 2011: Szenna. Pécs

Ábrák hivatkozásai

- 1; 2. ábra: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum, RRM_NT_Néprajzi tárgyi gyűjtemény RRM_NT_2000 előtti revíziósa [RRM_NT_65.459.1] Letöltve: 2025. 02. 27. <https://so.hu.museum-digital.org/object/606716>
- 3; 4. ábra: saját fotográfia, Terepmunka 2024. Kaposvár, Rippl-Rónai Múzeum.: [RRM_NT_80.7.1] „Rövid kabát, [dolmány]”
5. ábra: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum, RRM_NT_Néprajzi tárgyi gyűjtemény RRM_NT_2000 előtti revíziósa [RRM_NT_67.21.3] Letöltve: 2025.02.27.: <https://so.hu.museum-digital.org/object/603001>
6. ábra: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum, RRM_NT_Néprajzi tárgyi gyűjtemény RRM_NT_2000 előtti revíziósa [RRM_NT_55.84.1] Letöltve: 2025.02.27.: <https://so.hu.museum-digital.org/object/605826>
7. ábra: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum, RRM_NT_Néprajzi tárgyi gyűjtemény RRM_NT_2000 előtti revíziósa [RRM_NT_67.13.3] Letöltve: 2025. 02. 27. <https://so.hu.museum-digital.org/object/605347>
- 8; 9; 10; 11. ábra: saját szerkesztés

12. ábra: Nagybajom központja. Arcanum térkép, Európa a XIX. században (a Harmadik Katonai Felméréssel) Letöltve: 2025. 02. 27.: <https://maps.arcanum.com/hu/map/europe-19century-thirdsurvey/?layers=here-aerial%2C160%2C166&bbox=1947508.0871583056%2C5843276.736140928%2C1950529.738432704%2C5844315.801994179>
- 13; 14. ábra: Saját fotográfia, Terepmunka, 2025. Nagybajom. 2013. Horváth Éva fotóalbuma. Gyergyai Albert Városi Könyvtár. Nagybajom

- 15; 16. ábra: saját fotográfia, Terepmunka, 2025. Zselickisfalud. Horváth Tibor

Táblázatok hivatkozásai

1. táblázat: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum RRM_NT_Bajkók, zakók, kabátok, dzsekik, dolmányok, mellények. Letöltve: 2025. 02. 27. <https://so.hu.museum-digital.org/series/832?#objects>
2. táblázat: Múzeum Digital Somogy, Rippl-Rónai Múzeum RRM_NT_Bajkók, zakók, kabátok, dzsekik, dolmányok, mellények. Letöltve: 2025. 02. 27. <https://so.hu.museum-digital.org/series/832?#objects>
3. táblázat: ¹(Pap 2009. 43.); ²(Jekelfalussy 1892, 1503-1504.); ³(Hegedüs 1940, 400.); ⁴(Kurutz-Kristófy 1937, 361.); ⁵(Ballér-Marics 2007.)